

ES-SEMEV'EL B. ÂDİYÂ'NIN VEFA YA DAİR
LÂMİYE KASİDESİ

Dursun HAZER*

Özet: es-Semev'el b. Âdiyâ İslâm öncesi Arap toplumunda yaşamıştır. Ünlü Arap şairi İmru'u'l-Kays'ın çağdaşıdır. Arap Edebiyatında “vefa kasidesi” ile meşhur olmuştur. Bu çalışmada onun vefa kasidesi, bu kasidenin tarihi arka planı, nazım ve dil yapısı üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: es-Semev'el b. Âdiyâ, Cahiliye, vefa kasidesi, İmru'u'l-Kays.

AL-SAMAW'AL B. ADIYA'S EULOGY RELATING TO
ON LOYALTY

Summary: al-Samaw'al b. Adiya lived in Arabic community before Islamic era. He is contemporary with famous Arabic poet İmru'u'l-Qays. Al-Samaw'al has been well known by loyalty eulogy in Arabic literature. This article focuses on its historical background, poetry and linguistic structure.

Key words: Jahiliyya, al-Samaw'al b. Adiya, loyalty eulogy, İmru'u'l-Qays.

* Yard.Doç.Dr., Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi. (el-mek: dhazer@gazi.edu.tr)

Bu çalışmada Cahilî Arap toplumunda yaşamış ve bu toplu-
mun dili ile şiirler nazmetmiş olan es-Semev'el b. Âdiyâ el-
Yehudî¹'nin adıyla özdeşleşmiş olan vefa şiiri tahlil edilecektir. Söz
konusu şiir bir kaside bütünlüğü içinde tercüme edildikten sonra, şai-
rin kimliği, bu kasideyi ortaya çıkaran ortam, içinde temsil edilen
anımlar, nazım yapısı, dili ve üslûbu açısından ele alınacaktır. Bu
bağlamda es-Semev'el'in Arap şiirine ve kültürüne katkıları ile bu
kültürden aldıkları gösterilmeye çalışılacaktır.

I- Vefa Şiiri:

1	Kişinin onuru alçaklıkla kir-
lenmediği zaman, giydiği her
elbise güzeldir.	إِذَا الْمَرْءُ لَمْ يُدْنَسْ مِنَ اللُّؤْمِ عَرَضُهُ
فَكُلُّ رِدَاءٍ يَرْتَدِيهِ جَمِيلٌ
2	Şayet o kendini haksızlık ve
zulme sabretmeye zorlamazsa,
güzel övgüye çıkar yol yoktur.	وَإِنْ هُوَ لَمْ يَحْمِلْ عَلَى النَّفْسِ ضَمِيمَهَا
فَلَيْسَ إِلَى حُسْنِ الثَّنَاءِ سَبِيلٌ
3	Bizi sayımızın azlığıyla kınıyor
(o kadın) ona dedim ki, asiller
azdır.	تُعِينُنَا أَنَا قَلِيلٌ عَدِيدُنَا
فَقُلْتُ لَهَا إِنَّ الْكِرَامَ قَلِيلٌ
4	Hasletleri bizim gibi olan kişi
az değildir, (Biz) yücelere çıkan
gençler ve yaşlılarız.	وَمَا قَلَّ مَنْ كَانَتْ بَقَايَاهُ مِنَّا
شَبَابٌ تَسَامَى لِلْعُلَى وَكُهُولٌ
5	Zararı yok biz az olalım yeter ki
komşumuz aziz olsun, komşu
zelil olduktan sonra sayının ne
önemi var!	وَمَا ضَرَّرْنَا أَنَا قَلِيلٌ وَجَارٌ نَا
عَزِيزٌ وَجَارٌ الْأَكْثَرِينَ ذَلِيلٌ
6	Bizim, himaye ettiğimizin ko-
nuk olduğu bir dağımız (kale-
miz) vardır, erişilmezdir, yüce-
liğinden bitkin halde bakışı geri
döndürür.	لَنَا جَبَلٌ يَحْتَلُهُ مَنْ نُجِيرُهُ
مَنْعٌ يَرُدُّ الطَّرْفَ وَهُوَ كَلْبِلٌ
7	Toprağın altına kök saldı, onu
yüceltti, yıldıza kadar, uzun
süre ulaşamayacak olan bir
baş.	رَسَا أَسْصَلُهُ تَحْتَ الثَّرَى وَسَمَا بِهِ
إِلَى النَّجْمِ فَرَعٌ لَا يُنَالُ طَوِيلٌ
8	O, şanı yayılan Semev'el'in
kalesidir, onu (elde etmek) iste-
yene zor gelir ve uzar.	هُوَ الْأَبْلَقُ الْفَرْدُ الَّذِي شَاعَ ذِكْرُهُ
يَعِزُّ عَلَى مَنْ رَامَهُ وَيَطْوُلُ

- 9 Biz öldürmeyi ar görmeyen bir kavimiz, Amir ve Selûl² onu ar görürken. وَإِنَّا لَقَوْمٌ لَا نَرَى الْقَتْلَ سَبًّا
إِذَا مَا رَأَتْهُ عَامِرٌ وَسَلُولُ
- 10 Ölüm sevgisi ecelleri bize yaklaştırır, onların ecelleri ise ölümlü sevmeyenler, ömürleri uzar. يُمَرُّ بِ حُبِّ الْمَوْتِ آجَالَنَا لَنَا
وَتَكَرَّهُهُ آجَالُهُمْ فَتَطُولُ
- 11 Bizden hiçbir reis yatağında ölmedi, bizden öldürülenin öldüğü yerde kanı kalmadı. وَمَا مَاتَ مِنَّا سَيِّئٌ دُ حَتَفَ أَنفِيهِ
وَلَا طُلَّ مِنَّا حَيْثُ كَانَ قَتِيلٌ
- 12 Kılıçların yüzleri üzerinde canlarımız akar, kılıçların yüzleri dışında akmaz. تَسِيلُ عَلَى حَدِّ الطُّبَاتِ نَفُوسُنَا
وَلَيْسَتْ عَلَى غَيْرِ الطُّبَاتِ تَسِيلُ
- 13 Duru olduk bulanmadık, aslımızı (nikâhımızı) saflaştırdı, yükümüzü asilleştiren kadınlar ve erkekler. صَفَّوْنَا فَلَمْ نَكْدُرْ وَأَخْلَصَ سِرَّتَنَا
إِنَاتٌ أَطَابَتْ حَمَلَنَا وَفُحُولُ
- 14 Hayırlı çıkışa doğru yükseldik ve bizi yerleştirdi, bir vakte kadar hayırlı karınlara iniş.³ عَلَّوْنَا إِلَى خَيْرِ الظُّهُورِ وَ حَطَّنَا
لِوَقْتِ إِلَى خَيْرِ البُطُونِ نَزُولُ
- 15 Yağmur bulutu gibiyiz, kaynağımızda, ne işe yaramazlık vardır ne de içimizde cimri sayılan biri. فَنَحْنُ كَمَاءِ المُرْنِ مَا فِي نِصَابِنَا
كَهَامٌ وَلَا فِينَا يُعَدُّ بَخِيلُ
- 16 İstersek insanların sözlerini kınarız Biz söylediğimiz zaman sözü kına(ya)mazlar. وَنُنَكِّرُ إِنْ شِئْنَا عَلَى النَّاسِ قَوْلَهُمْ
وَلَا يُنَكِّرُونَ القَوْلَ حِينَ نَقُولُ
- 17 Bizden bir reis makamını boşaltsa başka bir reis geçer, asillerin söylediğini söyleyen, yaptığını yapan. إِذَا سَيِّئٌ مِنَّا خَلَا قَامَ سَيِّئٌ
قَوُّ لٌ لِمَا قَالَ الكِرَامُ فَعُولُ
- 18 Söndüğü vaki değildir ateşimizin, gece bir misafir kapıyı çalmadıkça Konuklar içinde bizi yeren bir konuk olmadı. وَمَا أُخِمِدَتْ نَارٌ لَنَا دُونَ طَارِقِ
وَلَا ذٌ مِنَّا فِي النَّازِلِينَ نَزِيلُ
- 19 Düşmanımız içindeki savaş günlerimiz meşhurdur, o günlerin alınında bilinen beyazlığı, toynağında beyaz halhali vardır. وَأَيَّامُنَا مَشْهُورَةٌ فِي عَدُونَا
لَهَا غُرْرٌ مَعْلُومَةٌ وَحُجُولُ
- 20 Kılıçlarımız doğu ve batının her yerindedir, Onlarda zırhlı sa- وَأَسِيْفَانَا فِي كُلِّ شَرْقٍ وَمَغْرِبِ

- vaşçılarının vuruşmasından arta kalan çentikler vardır.
- 21 Kılıçlarımız kınlarından sıyrılıp tekrar konulmamaya alışıktır, soysuz kabilenin kanını dökmeden.
- 22 Eğer bizim hakkımızda bilgisizsen (ey kadın) insanlara bizi ve onları sor, bilen biri ile cahil eşit değildir.
- 23 Benû er-Reyyân⁵ kavmi için bir eksendir. Çevresinde (değirmen) taşlarının dönüp durduğu.
- بِهَا مِنْ قِرَاعِ الدَّارِعِينَ فُلُولُ
مُعَوَّدَةٌ أَلَّا تُسَلَّ نِصَالُهَا
فَتَعَمَدٌ حَتَّى يُسْتَبَاحَ قَبِيلُ
سَلِي إِنْ جَهَلَتِ النَّاسَ عَنَّا وَعَنْهُمْ
فَلَيْسَ سِوَاءَ عَالِمٍ وَجَاهِلٍ
فَإِنَّ بَنِي الرِّيَّانِ قَطَبٌ لِقَوْمِهِمْ
تَدُورُ رَحَاهُمْ حَوْلَهُمْ وَتَجُولُ

II- Vefa Şiirini Çıkaran Ortam:

Yukarıda metni ve tercümesi verilen vefa şiirinin daha iyi anlaşılabilmesi için çalışmamızın bundan sonraki kısmında bu şiiri ortaya çıkararak unsurlar üzerinde durulacaktır. Sembolik bir dil içeren şiirin tarihi arka planı serdedildikten sonra muhteva ve sanat yapısı tahlil edilecektir.

a- Semev'el'in Nesebi:

Semev'el'in adı ve nesep silsilesi hakkında kaynaklarda bir birlik yoktur. İbn Selâm (ö. 232/846)'ın eserinde ve ileride zikredeceğim el-A'shâ (ö. 7/628)'nın şiirinde adı es-Semev'el b. 'Adiyâ şeklinde zikredilmiştir.⁶ Yakut el-Hamevi (ö. 626/1229) adını es-Semev'el b. 'Adiyâ el-Yehudî olarak vermiştir.⁷ es-Semev'el, divanında geçen bir şiirinde babası olarak zikretmemekle birlikte, "Âdiya benim için sağlam bir kale inşa etti", "Âdiyâ, yaptığım kaleyi yıkma diye vasiyet etti" diyerek Âdiyâ adını zikretmiştir.⁸ Ancak bu kişi babası mıdır yoksa dedesi midir belli değildir. el-İsfehânî (ö. 356/967) adını es-Semev'el b. Urayd b. Âdiyâ b. Hiyâ olarak nakletmiş ancak Urayd'ın nesep silsilesine dahil edildiğini ve onun dedesi Âdiyâ'ya nispet edildiğini de belirtmiştir.⁹ Fuad Sezgin, adını es-Semev'el b. Hiye b. Âdiyâ, es-Semev'el b. Âdiyâ b. Hiye, es-Semev'el b. Garîz ('Urayd, Garîz, 'Arîz şeklinde okumalar mevcuttur) olarak vermiş, Garîz isminin Garîz el-Yehûdî ile karışmış olacağını belirtmiştir.¹⁰

es-Se'âlibî (ö. 429/1038), es-Semev'el b. Garîz b. Âdiyyâ el-Evs şeklinde vermiş ve Yesrib Yahudilerine nispet etmiştir.¹¹ İbn

Dureyd (ö. 321/933) ve İbn Hazm el-Endelusî (ö. 456/1064) es-Semev'el'in nesebini Gassânîlere dayandırmıştır: Semev'el b. Hiyyâ b. 'Âdiyâ b. Rifa'a b. el-Hâris b. Sa'lebe b. Ka'b¹² b. Amr Muzeykiya¹³. Her iki âlim bu nesep silsilesini verdikten sonra onun Yahudi olduğunu belirtmişlerdir. İbn Dureyd Semev'el adının kökeninin İbranice İşmevil olduğunu da belirtmiştir.¹⁴ el-İsfehânî, es-Semev'el b. Urayd b. Âdiya b. Habâ (Haya) şeklinde ad ve nesebini zikretmiş; Dârim b. İkal'dan, Âdiya b. Rifa'a b. Sa'lebe b. Ka'b b. Amr b. Muzeykiya b. Âmir Mâu's-semâ şeklinde aktarılan nesep zincirini makul bulmamış ve görüşlerini şöyle dile getirmiştir: "Bu, bana göre muhaldir. Çünkü A'sâ, Şureyh b. es-Semev'el'in hayatına ve İslâm'a tanık oldu. Amr b. Muzeykiyâ ise eskidir. Semev'el ile onun arasında üç atanın olması muhaldir, hatta on bile olmaz, daha fazladır."¹⁵ el-İsfehânî, Semev'el'in annesinin Gassânî soyundan olduğu rivayetini aktarmıştır.¹⁶ Kanaatimce onun yukarıda zikredilen Gassânî soyuna bağlanması, annesi hakkında zikredilen bu rivayete dayanmaktadır. el-İsfehânî eserinin başka bir yerinde naklettiği rivayetinde kardeşi olarak gösterilen Gariz el-Yehûdi (Sa'ye b. Ureyd)'nin, el-Kâhin b. Harun b. İmran'ın soyuna dayandığını aktarmıştır.¹⁷

es-Semev'el b. Âdiya M. VI. Asrın ikinci yarısında¹⁸ tahmini olarak M. 560 yılında vefat etmiştir.¹⁹

es-Semev'el'in nesebi hakkında bu farklı rivayetlerin yanında onun hayatı, eşi, çocukları hakkında detaylı bilgiler verilmemiştir. Cevad Ali eserinde Şureyh, Hût ve Munzir adlı üç çocuğu olduğu rivayetini aktarmıştır.²⁰ Esir alınıp öldürülen çocuğunun adı kaynakların hiçbirinde geçmemektedir. İbn Hazm eserinde çocuklarından Şureyh b. es-Semev'el'in adını anmıştır.²¹ Şureyh b. Hısn b. İmrân b. es-Semev'el b. Hayâ b. Âdiyâ, büyük ihtimalle ileride şiirini aktaracağımız el-A'sâ'yı tutsaklıktan kurtaran kişidir.²² Ancak bu silsileye göre onun oğlu değil torunu olduğu anlaşılmaktadır.

Şair el-A'sâ (ö. 7/628) Kelb kabilesinden hicvettiği bir adam tarafından yakalanıp esir alınmıştı. O sıralarda bu zata Şureyh b. es-Semev'el misafir olarak gelince el-A'sâ, ev sahibinin haberi olmadan Semav'el'in oğlundan kendisini kurtarması için şu şiiriyle himaye istedi:

Şureyh, beni bırakma, tutunduktan sonra
Tırnaklarım kayıştan sonra bugün
iplerine.
Balkâ'dan Aden'e kadar yürüdüm,
Acem'de seyahatim ve gezintim

شُرَيْحُ لَا تُسَلِّمْنِي بَعْدَ مَا عَارَقْتِ
حِبَالَكَ الْيَوْمَ بَعْدَ الْقِدِّ أَظْفَارِي
قَدْ سِرْتُ مَا بَيْنَ بِلْقَاءِ إِلَى عَدْنِ

uzadı.

Ahdine en vefalıydı, en mani olandı
Komşuya eziyete, inkâr edilmeyen
cömertlikle baban.

Sağanak gibi ondan yağmasını iste-
diklerinde sağanağı bol oldu
Zimmet anında ise aslan yürekli,
zorba.

Semev'el gibi ol, zira Humâm²³ ken-
disini kuşatınca

Gecenin karanlığı gibi muhteşem
ordu içinde.

İki hususta ona adil davranmayınca,
ona dedi ki:

Dilediğini söyle, ben duyuyorum ey
Hâris!

Dedi ki sen dostu yitirme ile ihanet
arasında duruyorsun,
(Dilediğini) Seç, bu iki şeyde seçenin
şansı yoktur.

Uzun olmayan bir süre tereddüt etti,
sonra da dedi ki:

Esirini öldür, ben komşuma (gelen
eziyete) engel olurum.

Eğer onu öldürürsen benim neslimi
devam ettirecektir,

Kerîm olan Rab ve namuslu güzel
kadınlar.

O kadınların hiçbirinin namusu
nezdimizde zayı ve heder olmaz

Namusumuz onlara emanet edildi-
ğinde onu korurlar.

Emanetler sebebiyle lanet edilmeme-
si için zırhlarını seçti, Bu konuda
ahdini çiğneyip ihanet etmedi.

وَطَالَ فِي الْعُجْمِ تِرْحَالِي وَتَسْيَارِي

فَكَانَ أَوْفَاهِمَ وَعَهْدًا وَأَمْنَعَهُم

جَارًا أَبُوكَ يَعْرِفُ غَيْرَ انْكَارِ

كَالغَيْثِ مَا اسْتَمَطَرُوهُ جَادَ وَإِلَيْهِ

وَعِنْدَ ذِمَّتِهِ الْمُسْتَأْسِدُ الضَّارِي

كُنْ كَالسَّمَوَالِ إِذَا طَافَ الْهُمَامُ بِهِ

فِي جَحْفَلٍ كَسَوَادِ اللَّيْلِ جَرَّارِ

إِذَا سَامَهُ خُطَّتْ يَ خَسْفٍ فَقَالَ لَهُ

قُلْ مَا تَشَاءُ فَإِنِّي سَامِعٌ حَارِ

فَقَالَ تُكَلِّ وَغَدْرٌ أَنْتَ بَيْنَهُمَا

فَاخْتَرْ وَمَا فِيهِمَا حَظٌّ لِمُخْتَارِ

فَشَكَكَ غَيْرَ طَوِيلٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ

أُقْتَلْ أُسِيرُكَ إِنِّي مَانِعٌ جَارِي

وَسَوْفَ يُعْقِبُنَّ يَهْ إِنْ ظَفِرْتَ بِهِ

رَبِّ كَرِيمٍ وَبَيْضُ ذَاتِ أَطْهَارِ

لَا سِرُّهُنَّ لَدَيْنَا ضَائِعٌ هَدْرًا

وَحَافِظَاتٌ إِذَا اسْتُ وَعِنَ أُسْرَارِي

فَلِخْتَارَ أَدْرَاعُهُ كِي لَا يُسَبُّ بِهَا

وَلَمْ يَكُنْ عَهْدُهُ فِيهَا بِخْتَارِ

es-Semev'el'in Sa'ye b. Garîz adlı şair bir torunu daha vardı. Bu zat müslüman olmuştur. Rivayete göre Hz. Muaviye haccı esnasında Mescid-i Haram'da bu zatla karşılaşmış, huzuruna çağırıldığı zaman onunla Hz. Ali'nin evlatlarından hilafeti gasp ettiği yönünde tartışmıştır. Hz. Muaviye'nin hilafetinin son döneminde vefat etmiştir.²⁶

Kaynaklarda Sa'ye b. Urayd b. Âdiya adıyla es-Semev'el'in kardeşi olduğu belirtilen bir şairin adı geçmektedir. *el-Esme'iyât*'ta Sa'ye b. Urayd el-Yehudî adıyla şiiri zikredilmiştir.²⁷ el-İsfehânî, Sa'ye'nin es-Semev'el'in kardeşi olduğunu, Evs ve Hazrec Kabilelerinden insanların Teyma'da kendisini sık sık ziyaret edip ona konuk olduklarını zikretmiştir.²⁸ Fuad Sezgin ise bu şairin es-Semev'el'in kardeşi veya onun soyundan gelen biri olma ihtimalini aktarmıştır.²⁹

Aktardığım bu zatların dışında Gariz el-Yehûdî adlı bir şairin daha adı geçmektedir. el-İsfehânî eserinin bir yerinde bu zatın es-Semev'el b. Yahudî olduğunu, başka bir yerinde el-Kâhin b. Harun b. İmran'ın soyundan gelen bir zat olduğunu belirtmiştir.³⁰ Elimizde bulunan divanlarda şiir es-Semev'el'e nispet edilmiştir. Garîz el-Yehudi'nin şiirini Hz. Ayşe bir gün evde kendi kendine okurken:

Zayıfını yükselt, zayıflığı seni şa-
şırtmasın,
Bir gün ona iyi akibetler erişir de
gelişir
Sana karşılığını verir veya seni över,
kim ki, Yaptığın şeyle seni överse,
karşılığını vermiştir.

إِرْفَعْ ضَعِيفَكَ لَا يُجْزِيكَ ضَعْفُهُ
يَوْمًا فَتُدْرِكَهُ الْعَوَاقِبُ قَدْ نَمَّا
يَجْزِيكَ أَوْ يُثْنِي عَلَيْكَ وَإِنَّ مَنْ
أَثْنَى عَلَيْكَ بِمَا فَعَلْتَ فَقَدْ جَزَى

Bu esnada Hz. Peygamber içeri girmiş, şiiri duyunca, “Bana bu Yahudinin şiirini bir daha oku, Cibril Rabbimden bana bir mesaj ile geldi: Hangi adam kardeşine bir iyilik yapar da o da ona verecek bir karşılık bulamazsa ve sadece övgü ve duada bulursa ona yeter dedi”³² demiştir.

Yukarıya aktardığım bu rivayetlerden anlaşıldığına göre es-Semev'el'in soyundan gelen önemli şahıslar birbirleriyle karıştırılmış ve birbirlerinin yerine kullanılmıştır. Tüm bu karışıklığa rağmen es-Semev'el'in, nazmettiği şiirinin ve diğer Yahudi şairlerin şiirlerinin inkârının mümkün olmadığı görülmektedir. Zira önemli kaynakların çoğunda Yahudi şairlerinden bahsedilmiş onların şiirlerinden örnekler verilmiştir.

b- Kale:

Yahudiler geçmişte yaşadıkları acı tecrübelerden olsa gerek etrafi kalelerle çevrili yerlerde yaşamışlardır. Medine'nin kuzeyinde yaşayan Yahudilerin utum denilen kale evlerde ve hisar içinde yaşadıkları bilinmektedir.³³

Teyma³⁴, da bulunan ve el-Eblak veya el-Eblaku'l-Ferd³⁵ adı verilen kale es-Semev'el'in adı ile birlikte neredeyse tüm kaynaklarda anılmıştır.³⁶ el-A'şâ, Şureyh'e nazmettiği şiirinde şöyle demiştir:

Teyma'da el-Eblaku'l-ferd evidir. O, erişilemez bir kale, ihanet etmeyen bir komşu.

بِالْبَلْقِ الْفَرْدِ مِنْ تَيْمَاءَ مَنَزِلُهُ
حِصْنٌ حَصِينٌ وَجَارٌ غَيْرُ غَدَارٍ

es-Semev'el bir şiirinde bu kaleyi dedesi veya babası Âdiya'nın yaptığıını belirtmiştir:

Âdiyâ benim için sağlam bir kale inşa etti, Ve her istediğimde suyunu alacağım bir pınarı.

بَنَى لِي عَادِيَا حَصْنًا حَصِينًا
وَعَيْنًا كَلِمَا شِئْتُ اسْتَقِيْتُ

el-Eblak sağlam bir kale olup yapısındaki siyah beyaz malzemedan dolayı "el-eblak" adı verilmiştir. el-Cezire kraliçesi ez-Zebba bu kaleyi ve Dumetu'l-Cendel'de bulunan Mârid kalesini almak istemiş, ancak muktedir olamamıştır. Bunun üzerine "Temerrede Mâridun ve 'Azze'l-Eblak: Mârid Küstahlaştı, el-Eblak güçlü oldu" sözünü söylemiştir.³⁹

el-Eblak Kalesi, içinde su kuyusunun olması, aynı zamanda pazarın kurulması sebebiyle yolculuklarında Arapların uğrak ve konaklama yeri olmuştur.⁴⁰ Büyük ihtimalle Araplar arasında es-Semev'el'in şöhretini perçinleyen en önemli etmenlerden biri, buranın ticaret yolculuklarında bir kervansaray gibi geçiş üssü olmasına dayanmaktadır.

c- Vefa:

Yaşadığı çağda ve daha sonraki çağlarda es-Semev'el b. Âdiyâ'yı tüm Araplar arasında meşhur eden şey, onun vefakârlığını canlı hale getiren olay olmuştur. Bu olayla alakalı olarak nazmettiği şiir onun bu şöhretini pekiştirmiş, Araplar arasında dilden dile dolaşmıştır. Vefası ve yukarıya zikrettiğimiz şiiri neredeyse tüm kaynaklarda benzer şekilde rivayet edilmiştir.

Rivayete göre Cahilî dönemin ünlü şairi İmru'ül-Kays (ö. M. 544)'ın Kinde emiri olan babası Hucr b. Hâris, Esed Kabilesi tarafından öldürülünce, intikamını almak için bu kabileden birçok insanı öldürmüş, bununla yetinmeyerek onların kökünü kazımak için dost kabilelerden yardım toplamıştır. İmru'ül-Kays'ın çeşitli kabilelerden güç toplamasından tedirgin olan Hîre hükümdarı Munzir b. Maussemâ, Kısra Enuşirvân'dan aldığı kuvvetle onun üzerine yürümüş ve Kinde'yi kuşatmıştır. Bu ordu karşısında korkuya kapılan İmru'ül-Kays oradan kaçarak Bizanstan yardım almak üzere yola çıkmıştır. Yolu üzerinde olan Teyma'da es-Semev'el'e uğrayıp ona konuk olmuştur. İmru'ül-Kays, Semev'el'den iyi görüştüğü el-Hâris b. Ebî Şemir el-Gassânî'ye bir mektup yazmasını ve kendisini Bizans'a ulaştırmasını istemiş, o da onun isteğini kabul ederek aralarında aracı olmuştur. Yüz kadar zırhı ve silahlarını kendisine bırakarak oradan ayrılmıştır. İmru'ül-Kays Bizans'a ulaşmış, durumunu anlatmış ve isteğini elde ederek geri dönüş yolculuğuna çıkmıştır. Ancak o dönüş yolculuğunda iken Bizans yardım düşüncesini değiştirmiştir; peşinden gönderdiği elçisi vasıtası ile sözde antlaşma nişanesi olarak kendisine zehirli elbise hediye edilmiştir. Bu elbiseyi giyen İmru'ül-Kays'ın vücudu yaralar içinde kalmış ve bu sebeple Ankara Elmadağ civarında ölmüştür.⁴¹

İmru'ül-Kays'ın es-Semev'el'e silahlarını bıraktığını duyan bazı melikler, bu silahların peşine düşmüşlerdir. Bir rivayete göre Munzir b. Mâussemâ veya onun gönderdiği el-Hâris b. Zâlim, diğer bir rivayete göre el-Hâris b. Ebî Şemir el-Gassânî (Hârisu'l-Ekber), ailesinden el-Hâris b. Mâlik'i göndererek silahları istemiştir. es-Semev'el, bunların kendisine emanet edildiğini beyan ederek vermemiş, korunmak için kalesinin kapılarını kapatmıştır. Bu olaylar esnasında avda olan oğlunu kaleyi muhasara eden melik yakalamış, bunu silahlara karşı pazarlık kozu yapmış, silahları vermediği takdirde oğlunu öldüreceğini bildirmiştir. Bir müddet düşünen es-Semev'el, acı da olsa kararı vermiş ve kalesini kuşatan melike, "İstediyini yap, ben zimmetime hâlel getiremem, bana komşu olana ihanet edemem" cevabını vermiştir. Bu cevabı alan melik oğlunu öldürmüştür.⁴² es-Semev'el bunun üzerine şu beyitleri okumuştur:

Kindli'nin zırhlarına vefa gösterdim,
ben
Kavimler ihanet ettiği zaman vefalı
oldum.
Âdiya eski zamanda vasiyet etti ki,
Ey Semev'el, inşa ettiğim şeyi yık-

وَفَيْتُ بِأَدْرَعِ الْكِنْدِيِّ إِنِّي
إِذَا مَا خَانَ أَقْوَامٌ وَفَيْتُ
وَأَوْصَى عَادِيَا قَدَمًا بِأَنْ لَا

ma!

Âdiya bana sağlam bir kale inşa etti
Ve her istediğimde suyunu alacağım 43
bir pınarı.

تُهَدِّمُ يَا سَمَوُّاُ مَا بَنَيْتُ

بَنَى لِي عَادِيَا حِصْنًا حَصِينًا
وَعَيْنًا كُلَّمَا شِئْتُ اسْتَقَيْتُ

es-Semev'el bu emanetleri daha sonra İmru'ül-Kays'ın mirasçılarına vermiştir.⁴⁴

es-Semev'el'in bu vefâkâr davranışı, tüm Arap kabileleri arasında duyulmuştur. Araplar arasında vefalı davranışı ebedileştirilmiş, "Evfâ mine's-Semev'el" darb-ı meseli ortaya çıkmıştır.⁴⁵ Bir kimsenin vefakâr olduğunu belirtmek için "Evfâ mine's-Semev'el: Semev'el'den daha vefakâr" darb-ı meseli kullanılagelmiştir.

Kişiliği ve vefalı davranışı efsaneye dönüşen es-Semev'el hakkında Araplar tarafından birçok şiirler uydurulmuştur. Efsaneleşen kişiliği, hakkında uydurulan şiirler sebebiyle Margoliouth ve Winekler gibi bazı müsteşrikler, onun şahsiyetinin ve şiirlerinin düzmece olduğu ve bunun Tevrat'ta geçen Samuel'in hikâyelerine dayandığı düşüncesinde olmuşlardır.⁴⁶ Regis Blachere, es-Semev'el'in torunlarının onun mahalli şöhretini uydurduklarını iddia etmiştir.⁴⁷ Bu iddiaları doğrulayacak veya çürütecek net veriler mevcut değildir; ancak Arap edebiyatına dair ilk güvenilir kaynaklarda es-Semev'el'in kişiliği ve yukarıda verilen vefa kasidesi üzerinde durulmuş, neredeyse hepsinde aynı bilgiler aktarılmıştır. es-Semev'el dışında eski Arap edebiyatında Yahudi şairleri ve şiiri inkâr edilemez bir gerçektir. İbn Selâm, es-Semev'el dışında er-Rebî' b. Ebî'l-Hukayk (ö. ?), Ka'b b. el-Eşref (h. 2), Şureyh b. İmrân (ö. ?), Şu'be b. el-Garîz (ö. ?), Ebû'l-Kays b. Garîz (ö. ?), Ebû'z-Zeyyâl (ö. ?), Dirhem b. Zeyd (ö. ?) gibi Yahudi şairlerin adlarını zikretmiştir.⁴⁸

III- Vefa Şiirinin Muhtevası:

es-Semev'el'in bu kasidesini İbn Reşîk el-Kayrevanî fahr şiirine en iyi örnek olarak görmüş ve şöyle demiştir: "Bir şairin iftiharında bulunduğu kasidelerin en güzeli es-Semev'el'in kasidesidir. Bu kaside övgülerin, fahr türlerinin hepsini içermiştir."⁴⁹

Kaside bir değerler manzumesidir. Onurlu ve şerefli bir insanın sahip olabileceği değerler zikredilmiştir. Neredeyse şiirin her bir beyti hikmet içermektedir. Az sözle birçok anlam ifade eden veciz bir yapıya sahiptir.

Kasidenin giriş beyti şairin tüm fahrinin özetini vermiştir. Kişinin onurunu kirleten sıfat olarak "leîm"i zikretmiştir. Leîm kelimesi

eski Arap geleneğinde, cimri, alçak-adi ruhlu, kötü bir asla sahip anlamlarının üçüne birden delalet etmiştir.⁵⁰ Araplar bu sıfatın tam zıddı olarak olumlu anlamda “kerîm” sıfatını kullanmışlardır.⁵¹ Şaire göre, bir kimsenin ırzı, yani onuru lu’ m denen bu kötü huy ile kirlenmezse, elbiseye benzettiği iyi huylar onun elbisesi olur, o kişi ister fakir ister zengin olsun, insanlar katında en güzel elbiselere bürünmüş gibi durur.

es-Semev’el ikinci beyitte nefis terbiyesi üzerinde durmuştur. İnsanın ruhsal yapısında iyi ve kötü dürtüler vardır; erdemli olmak, iç otoriteyi kurup, fizyolojik ve psikolojik haz veren çirkin davranışlardan kendini koruyabilmektir. İnsanın övgüyü hak edebilmesi için iç kontrolü sağlayabilme aşamasına gelmiş olması gerekir.

Üçüncü beyitte dışıye hitap tarzı vardır. Bu hitabı ile kendilerini sayılarının azlığı ile kınayan bir kadını mı muhatap almaktadır, yoksa kelime yapısı ile müennes olan “kabile” kelimesinden hareketle Arap kabilelerine mi hitap etmektedir bilemiyoruz. Yusuf Şükrî Ferhat divanı şerhinde buradaki hitabı, “kabilenin kızı”⁵² şeklinde takdir etmiştir. Kanaatimce Arapların, kabilenin fertlerin sayısının çokluğunu iftihar vesilesi yapmalarını kınamakta, bu iftiharın ne kadar yersiz olduğunu söylemektedir: Ey Araplar, bizi sayımızın azlığı ile ayıplamaktasınız, ancak gerçek şu ki asil ve değerli insanların sayısı az olur. Zira onlar insanları yönetirken, yüce değerler için mücadele ederken diğer insanlar gibi uzun yaşayamazlar. Bu beyitte geçen “Asiller az olur” sözünde i’câz vardır.

Dördüncü ve beşinci beyit üçüncü beytin devamı ve onun açıklaması niteliğindedir. Şan, şeref, asalet ve onur gibi yüce değerlere sahip insanlar bu hasletleriyle az olur mu? Değerli şeyler az olur, ancak nüfuz alanı kalabalık gürühtan daha geniştir. Genç ve yaşlılardan oluşan şairin kavmi bu değerlerle yüce mertebelere ulaşmış ve kalabalık insanlardan oluşan kabilelerin ki bunlar Arap kabileleridir, önderi, darda kaldığı zamanda sığınağı olmuştur. Bu görüşünü beşinci beyitte İmru’ü’l-Kays’a himaye vermesi ile örneklendirmiş ve şöyle demiştir: Bize sığınan komşumuzu izzet içinde himaye ederken az olmamızın buna bir engeli var mıdır? Kendilerine sığınan komşularına zilleti yaşatan kalabalık güruhun kalabalığı ile övünmek övgüye değer mi?

Şair altı, yedi ve sekizinci beyitte ikametgâhları olan el-Eblak kalesini tasvire ayırmıştır. Mekâna orada ikamet eden asil insanlar sebebiyle asalet kazandırılmış, bu insanların vasıflarıyla vasfedilmiştir. Kendisine sığınanı himaye eder, erişilmezdir, yüceliği göklere çıkar; bu yüzden ona bakanın gözlerini yorar, kökleri toprağın çok derinlerine uzanır, ihtişamlı ve şanlıdır, erişilmezdir.

Dokuz, on, on bir ve on ikinci beyitler şairin kahramanlıkları ile iftihar ettiği beyitlerdir. Bir bakıma üçüncü beyitte geçen “Asiller az olur” sözünün izahıdır. Şair şöyle demektedir: Âmir⁵³ ve Selûl⁵⁴ kabileleri öldürmeyi, vuruşmayı ar saydığı zamanda biz öldürmeyi ar saymayız. Öldürmeyi ar saymadığımız için eceller tepemizde dolaşır, kahramanca savaşır ve ölüyoruz, bu yüzden ömrümüz uzun olmaz. Ancak adı geçen iki kabile korkak olup kahramanlık yapamadıkları için ecelleri kendilerinden kaçır, bu sayede ömürleri uzar. Bizim kavmimizden hiçbir reis yatağında ölmemiştir, çünkü onlar kavminin önünde yüce değerler için mücadele ederken öldürülmüşlerdir. Bizden öldürülen birinin kanı yerde kalmamıştır, mutlaka intikamı alınmıştır, kanları heder edilmemiştir. Bizim gibi kahramanların ruhları sadece kılıçların keskin yüzlerinde kan şeklinde akar, canlarımızı kılıçların çarpıştığı meydanlarda veririz.

Kasidenin on üç, on dört, on beş ve on altıncı beyitleri şairin, kabilesinin asaleti, neseplerinin temizliği ile övüldüğü beyitlerdir. Nesepleri saf ve durudur, soylarının saflığını bulandıracak en ufak bir kirlilik yoktur. Soylu kadınları ve erkekleri asaletlerine hiçbir kirlilik bulaştırmadan nesilden nesile asaletlerini taşımışlardır. “En hayırlı insanların sulbünde yücelik ve üstünlük ile mayalandıktan sonra beklenen zamanda yaratılışlarında saklanmış ve muhafaza edilmiş olan faziletleri insanlara göstermek üzere en hayırlı kadınların rahminde beslenerek soyu temiz olarak ortaya çıkmışlardır.”⁵⁵ Saflıkları, beyaz bulutun yağmuru gibi pakdır ve insanlara yarar verir, içlerinde tek bir cimri yoktur, asıllarında körlük, işe yaramama yoktur. Bu asalet ve faziletlere sahip olduklarından dolayı kimse onlara en ufak bir kınamada bulunamaz, onlar ise her şeyi yerli yerinde söyledikleri için birini kınadıkları zaman karşılık almazlar.

Şair on yedinci beyitte kabilesinin fertlerinin lider yaratılışta olması ile iftihar etmiştir. Lider yaratılışta oldukları için hükümanlıkları hiç kesintiye uğramadan sürmektedir; bir liderleri makamını boşalttığı zaman yerine hemen asil, sözü dinlenen, onurlu ve faziletli icraatta bulunan başka bir lider geçer.

On sekizinci beyit cömertlik ve konukseverlikle iftiharını anlatmaktadır. Cahilî Arap ahlâkına göre cömertlik en büyük iftihar vesilesiydi. Cömertliğin bir göstergesi de gece dışarıda kalmış aç yabancıları barındırma, onları doyurmak için evlerine ya da çadırlarına yakın yüksek yerlere ateş yakmaktır. Bu ateşi gören yabancı o kişiye konuk olurdu.⁵⁶ Semev’el de cömertliklerinden kinaye olarak bu temayı kullanmış, gece vakti kapılarını çalan konuk olmaksızın ateşlerinin alevi-

nin söndürülmediğini söylemiştir. “Gece ateşin alevinin söndürülmesi” teması eski Arap şiirinde çok kullanılmıştır. Lebîd b. Rebîa (ö. 41/661) bir beytinde “*Yetim ve düşkünler için sığınak buldum babamı/Çünkü sevilir soğukta, ateşin sıcak ortamı*”⁵⁷ demiştir. Beytin devamı olan acûz kısmında konuklara iyi muamele ve davranışta bulunduğunu ima ederek cömertliklerini kınayan bir konuğa rastlanmadığını söylemiştir.

On dokuz, yirmi ve yirmi birinci beyitler şairin kabilesinin kahramanlığı, gözü pek savaşçı olmaları ile iftiharını içermektedir. Düşmanlarıyla yapmış oldukları savaşları, diğer kabilelerin yapmış oldukları savaşlarla mukayese etmiş, kendi savaşlarının emsalsizliğini at sürüsü içinde alınlarında ve toynaklarında beyazlıkları bulunan atlara benzetmiştir. Cahilî dönemde kabileler arası savaşlar için kullanılan “*eyyâm*” kelimesini kullanmıştır. Yirminci beyitte, kılıcı hem mecazi anlamıyla savaşçıları için hem de gerçek anlamıyla kullanmıştır; doğuda ve batıda kılıçlarının sürekli savaştığını, zırhlı insanlarla vuruşma sonucu yüzlerinin çentik olduğunu belirtmiştir. es-Semev’el’den sonra Arap şiirinde kahramanlığa kinaye olarak “*kılıçlarda savaşlardan arta kalan çentiklerin olması*” teması çok kullanılmıştır. en-Nâbîga ez-Zubyânî bir kasidesinde geçen beytin acûzünde “*Kılıçlarında bölüklerin vuruşmasından arta kalan çentikler vardır*”⁵⁸ demiştir. Yirmi birinci beyitte korkaklığı kendilerinden nefyetmek için temsili bir teşbihte bulunmuştur. Korkak insan gibi düşmanına karşı kılıcını çeker gibi yapıp tekrar kınına geri koyması durumunu gözümüzün önüne getirmiş, kendilerinin kılıcı kınından çıkardıktan sonra düşmanın kanını dökmeden kınına koyma karakterlerinin olmadığını söylemiştir.

Şair tüm bu fahirlerinden sonra kendisine seslendiği kadın muhatabına meydan okuyarak şöyle demektedir: Bizim bu meziyetlerimizden bilgisizsen insanlara sor, sana haber verirler, zira bizim şöretimiz her yere yayılmıştır, bilenle bilmeyen bir değildir. Beytin acûz kısmında geçen “*bilenle bilmeyen bir değildir*” ifadesi, Kur’ân-ı Kerim’in Zümer Suresi/39, 9. ayette de kullanılmıştır.

Son beyitte, Benû er-Reyyan’ın, çarkın etrafında döndüğü mil gibi kabileleri için eksen olduğunu, değirmenin çarkı gibi her türlü işi onların karara bağladıklarını belirtmektedir. Ancak burada bahsedilen Benû er-Reyyân’ın şairle ilgisinin ne olduğu belli değildir, bu konuda eserlerde herhangi bir izaha rastlayamadık. Şairin yukarıda zikrettiğimiz kabilesi içinde böyle bir kabile ve silsile de geçmemektedir. Ahmed Naim bu kabilenin şairin akrabası olduğunu belirtmiş ancak herhangi bir kaynak göstermemiştir. *Divânu'l-Hamase*'de bu beytin es-Semev’el’e değil Abdulmelik b. Abdurrahim el-Harisî (ö.

190/805)'ye ait olduğu bilgisi de verilmiştir.⁵⁹ Bu kasidenin tamamı *Simtu'l-Leâlî* ve *Ahbâru Ebî Temmâm* adlı eserlerde ve bir şiir koleksiyonunda adı geçen şaire nispet edilmiştir.⁶⁰

es-Semev'el kasidesinde Cahilî Arap şiirinde övgü konusu olan kabileye has manevî değerlerle iftihar etmiştir. Değerlere baktığımızda, bunların mertlik, çirkin fiilleri yapmaktan kendini alıkoyma, övgüye layık hasletlerle bezenme, cömertlik, zor zamanlarında insanlara kucak açma, şerefli bir anne ve babadan doğma, komşuyu himaye etme, kahramanlık, gerektiğinde öldürmeyi ar görmeme ve kahramanlık yolunda ölmekten korkmama, savaşçı olma gibi kabile şuru ve hayatının beslediği temalar olduğunu görmekteyiz.⁶¹ Kişisel şuurdan ziyade, kabileye mensubiyetin fertlere kazandırmış olduğu hasletler öne çıkmıştır; başka bir deyişle kişinin varlık sebebinin mensubu bulunduğu kabile olarak telakki eden bir anlayışın ifadesidir.⁶²

Bu temaların es-Semev'el'den önce ve sonra yaşayan Arap şairleri tarafından Cahilî şiirde çokça işlenmiş temalar olduğunu görmekteyiz.⁶³ Ondan önce yaşamış olan Muhelhil b. Rebîa (ö. 531)'nin şiirinde cömertlik, hilm sahibi olma ve insanları muktedir iken affetme (s. 32), ar, şerefli değerler (s. 33), düşmandan intikam alma (s. 45), sözün davranışa uygun olması (s. 45), denklik ve asalet (s. 81), kılıç ve atlarla övünme (s. 81) gibi değerlere rastlamaktayız.⁶⁴ Ancak bu değerleri, Şükrî Faysal, İffet eş-Şarkavî gibi bazı Arap araştırmacıların iddia ettikleri gibi sadece Cahilî hayatın bir ürünü olduğunu⁶⁵ iddia etmek yerine, es-Semev'el örneğinde olduğu gibi Arap yarımadasında yaşayan semavi dinlere mensup kabilelerin de değerlerin oluşması üzerinde önemli katkılarının olduğunu söylemek daha doğru bir iddia olarak görünmektedir. Bu bağlamda meselâ es-Semev'el'in, doğrudan bedevî hayatın ürünü olan yağma ve talan kültürü, Kur'ân-ı Kerim'in Tekâsur/102 suresinde dile getirilen⁶⁶ kabile fertlerinin çokluğu ile övünme gibi değerlerle ilgilenmediğini görmekteyiz. İslâmî değerler sisteminde bunların çoğunun varlığını devam ettirmesi de bunların semavi kaynaklarla irtibatının varlığına delil olma niteliği taşımaktadır.

Kudâme b. Cafer, Arap şiirinde insanların üstünlüklerinin akıl, şecaat, adalet, iffet ve bunların her birinin delalet ettiği faziletlere göre değerlendirildiğini ve bu sıfatlarla yapılan medih ve fahrin isabetli görüldüğünü belirtmiştir.⁶⁷ Bu şiir tenkitçisinin es-Semev'el'in incelediğimiz kasidesinin bazı beyitlerini ele aldığı kitabında, “Öldürmeyi ar görmeyiz”, “ölüm sevgisi ecellerimizi yaklaştırır”, “bizden bir reis yatağında ölmemiştir”, “himaye ettiğimizin işgal ettiği bir dağımız

vardır” gibi temaları, şecaat, yiğitlik, izzet kapsamında değerlendirmiştir.⁶⁸ “Biz istersek insanların sözlerini kınarız, onlar ise bizim sözüümüzü kınayamazlar”, “bizden bir reis makamını boşaltınca asil, sözü dinlenen başka bir reis onun yerine geçer” temalarını, akıl, anlayış ve görüş sahibi olma yönünden övünme saymıştır.⁶⁹ Aynı şekilde ona göre “Biz yağmur bulutu gibiyiz, aslımızda işe yaramazlık, cimrilik yoktur” sözünde adaletin kısımlarından olan cömertlik ile medih vardır. “Duru olduk bulanmadık, aslımızı, yükümüzü taşıyan kadınlarımızı erkeklerimizi arı ve temiz tuttu” sözü ise, iffet teması içindedir.⁷⁰

IV- Vefa Kasidesinin Yapısı:

a) Kaside Yapısı:

Semev’el’in lâmiye fahriyesi yirmi iki beyitten oluşmaktadır. Elimizde bulunan divanlarda sekizinci beyit olarak:

O, şanı yürümüş olan Eblaku'l-ferd'dir
Onu elde etmek isteyene zorbalaşır
ve uzar.

هو الأبلق الفرد الذي سار ذكره
يعز علي من رامه ويطول

kasidesine dahil edilmiştir. Ancak bu beyit Ebû Temmâm’ın *el-Hamase*’sinde ve *Kitâbu'l-Emâlî*’de geçmemektedir. Babanzâde Ahmed Nâim çalışmasında yer verdiği kasideye yedi ve sekizinci beyitleri dâhil etmemiştir. Cevâd Ali, sekizinci beytin, içinde şairin kalesinin adı geçmesinden dolayı ona ait olduğunu göstermek için eklenmiş olduğunu belirtmiştir.⁷¹ Safiyyeddin el-Hillî’nin bu kaside üzerine nazmettiği tahmininde geçen beyit sayısı yirmi üçtür.⁷²

Kaside aruz vezni üzerine tavîl bahrinde nazmedilmiştir. Revisi lam harfi üzerine kurulduğu için kasideye “lâmiyye” fahriyesi adı verilmiştir.⁷³ Tavîl bahri tam olduğu zaman fe‘ûlun-mefâ‘îlun cüzleri bir beyitte (sadr ve acuz) dört kere tekrar etmektedir. Tavîl bahri ile yazılan tüm manzumelerde olduğu gibi bu kasidede beyitlerin aruzunda kabz zihafı oluşmuş ve mefâ‘îlun tef’ ile mefâ‘îlun şeklinde gerçekleşmiştir.⁷⁴ Beytin ikinci kısmı olan darbı mahzuf olup mefâ‘îlun son sebep hafif düşürülerek mefâ‘î’ye dönüşmüş, o da fe‘ûlun’e kalb edilmiştir ki buna hazif illeti denmektedir.⁷⁵ Bu yapıya tüm beyitlerde uyulmuş olup şiirde aruz vezin yapısı yönünden bir bozukluk görülmemektedir.

b) Dil ve Üslup Yapısı:

Şair diğer Yahudi şairlerinde olduğu gibi aralarında yaşadığı Araplarla aynı dil ve değerleri paylaşmış, onlar gibi düşünmüş, kaside yapısı yönünden Arap şiirinin bir örneğini ortaya koymuştur.⁷⁶ Ancak kasidesinde çağdaşı İmru'u'l-Kays'ın şekillendirdiği⁷⁷ atlâlde duruş, gazel, çöl ve hayvan tasvirleri ve esas maksadı serdetme bölümlerinden oluşan bir yapı yoktur.

Kasidenin cümle ve kelime yapısı fasih Arapça olup, Cahili Arap şiirinde temsil edilen yapının neredeyse aynısıdır; gerek anlam gerekse dil bakımından Yahudilik ve İbranicenin etkisine rastlanılmamaktadır. Bu yapısı sebebiyle şaire mensubiyeti veya şairin Yahudiliği üzerine şüphelerin oluşmasına sebep olmuştur.⁷⁸

Kaside, kelime ve cümle yapısı yönünden fasih bir dille nazmedilmiştir. Cümle yapısı, fiil cümleleri, isim cümleleri ve şart cümlelerinden oluşmakta olup fiil cümleleri isim cümlelerinden daha fazla kullanılmıştır. Fiil cümleleri zaman boyutu içinde anlamlara hareket ve dinamizm katmıştır. İsim cümlelerinde ise neredeyse yüklemelerinin tamamına yakını fiil cümlelerinden oluşmuştur. Cümlelerin tümü Arap dilbilgisi kurallarına uygun kurulmuştur; söz dizimi ve sözcükleri ile fasihtirler. Yirmi ikinci beytin acuz kısmında geçen cümle, Arap dilbilgisinde şahit olarak kullanılmıştır. فليس سواء عالم وجهول cümlesinde haber, ismi ile leyle arasında gelmiştir. Cumhuriyet görüşüne göre dilbilgisinde bu doğrudur.⁷⁹

Kaside, döneminin kültürel yapısına, değerler sistemine gönderimi olan birçok kelime ve deyim barındırmaktadır. Cümleleri oluşturan kelimelerin (isim, fiil, harf), o dönemden günümüze hâlâ canlılıklarını devam ettirebilen yapıda oldukları görülmektedir. Lu'm, ırz, kerîm, komşuyu himaye, kahramanlık, çirkin şeyleri yapmamaya nefsini zorlama, nesep temizliğinin nikâhtaki safiyete bağlanması, insanlara yararlı olma, cömertlik, cesaret gibi değerleri ifade eden kavramlardan birçoğu kendi semantiği içinde yeni anlamlar yüklenerek İslâm literatüründe yer almışlardır.

Bu şiir kendine, asaletine tam güveni olan bir insanın ruh halini yansıtmaktadır. Üslûbu, gururu, üstten bakışı hissettirmektedir. Sözler açık, doğal, yüksek tondan, anlamlar birbirleriyle uyumlu ve ahenklidir. Anlamların heybetli sunulması ve birçok anlama delalet etmesi için doğal bir biçimde teşbih, mecaz, istiare gibi birçok söz sanatına başvurulmuştur.

Şair kasidesine içinde tüm değerleri ifade eden bir beyitle başlamıştır. Ebû Hilâl el-Askerî bu beyti “en muhkem giriş beyti” olarak

kabul etmiştir. İnsanın sahip olduğu asil değerleri giydiği elbiseye, lu'm gibi olumsuz değerleri ise pisliğe benzetmiştir. Güzel vasıflarla donanmış bir insanın halini, en güzel kıyafetlerini giyen insanın haline benzeterek teşbihi zımnîde bulunmuştur.

Kasidenin ikinci beyti olan “*Şayet o kendini haksızlık ve zulme sabretmeye zorlamazsa/Güzel övgüye çıkar yol yoktur*” ifadesi, cömertlik, cesaret, tevazu, hilm, sabır, zor ve çirkin şeylere katlanma gibi güzel sıfatları içermektedir. Zira bunlar katlanmasında sıkıntı ve zorluk vermesi sebebiyle elde edilmesi ve muhafazası nefse sıkıntı veren şeylerdir. Az lafızla birçok anlama delalet etmesi, bunun yanında fesahat bakımından sağlam yapısının olması sebebiyle beyitte îcâz vardır.⁸⁰

Şair deyim haline dönüşmüş olan birçok kinayeli anlatıma başvurmuştur. Onuncu beyitte ölüm sevgisini kahramanlıklarına kinayeten söylemiştir. Aynı beytin devamında “*Onların ecelleri ise ölümü sevmeyenler de ömürleri uzar*” sözünde istiare-i mekniyye yoluyla ecel, seven, nefret eden bir insana benzetilmiştir. On birinci beyitte “*Bizden hiçbir reis yatağında ölmedi*” ifadesiyle, liderlerinin gözü pek, cesur olduklarını kastetmiştir. On sekizinci beyitte “*Geceleyin kapıyı çalan olmaksızın bizim ateşimizin alevi söndürülmedi*” ifadesini cömertliklerinden kinaye olarak kullanmıştır. Yirmi birinci beyti oluşturan “*Kılıçlarımız kınlarından sıyrılıp tekrar konulmamaya alışıklırlar/Soysuz kabilenin kanını dökmeden*” sözü korkak olmadıklarını, gözü pek, yapmaya niyet ettiklerini kesin olarak yapan iradeli insanlar olduklarını anlatmıştır.

“*Kılıçların yüzleri üzerinde canlarımız akar/Kılıçların yüzleri dışında akmaz*” beytinde mecazı mürsel vardır, nufus ile gerçek canları değil kanları kastetmiştir, nufus kelimesi mecazdır, kan ile can arasında benzerlik yoktur, ancak vücutta canın olması kanın canlı ve akıcı olması anlamına gelmektedir, aralarında sebebiyet alakası vardır.

“*İstersek insanların sözlerini kınarız/Biz söylediğimiz zaman sözü kına(ya)mazlar*” beytinde asaletli olmaları sebebiyle kimsenin kınayamayacağı söz söyleme yetkisini kendilerinde görmüş, kendileri dışındaki insanlardan söz söyleme yetkisini olumsuzlayarak îcab ve selb yapmıştır. Bir yandan kendilerini methederken diğer yandan insanları hicvetmiştir.⁸¹ Bu beyit, üslubu ile “*Allah yaptığından sorumlu tutulmaz; onlar ise sorguya çekileceklerdir*” (Enbiya/21, 23) ayetine benzemektedir, ancak ayet tüm fiillere ve sözlere veciz bir şekilde delalet ettiği halde beytin anlamı sadece sözlere hâs olmuştur.⁸²

“*Biz öldürmeyi ar görmeyen bir kavimiz/Amir ve Selûl onu ar gördüğü zaman*” beytinde kasidenin maksadına uygun olarak kendile-

rini methederken beytin devamında maksadının dışına çıkarak hasmını hicve geçmiş sonra tekrar methe geri dönmüş ve istidrad yapmıştır.⁸³

es-Semel bu kasidesinde, kendisinden sonra gelen şairlerin almış oldukları birçok yeni anlamlar, deyimler ortaya koymuştur. Bunların bazısına beyitlerin anlamları üzerinde dururken değindik. Dokuzuncu beyitte kullandığı “*Biz öldürmeyi ar görmeyen kavimiz*” sözü, darb-ı mesel olmuş ve kahramanlıklarına kinaye olarak bazı şairler tarafından kullanılmıştır. Hz. Peygamber’in şairi Ka’b b. Mâlik (ö. 50/670) bir şiirinde, “*Biz, öldürmeyi ar görmeyen insanlarız/Namusunu koruyan ve alıkoyan herkese karşı*”⁸⁴ demiştir. Aynı şekilde on birinci beytin sadrında şairin kahramanlıklarından kinaye yoluyla söylemiş olduğu “*Bizden hiçbir reis yatağında ölmedi*” sözünde geçen “*mâte hatfe enfihî*” sözü bir deyim olmuş, bir reisin, komutanın veya kahramanın savaş meydanında değil de yatağında ölmesi gerek Câhilî dönemde gerekse İslâmî dönemde utanç vesilesi görülmüştür. Hz. Peygamber de bu sözü Cahiliye Arap âdetine kinayeden kullanmıştır.⁸⁵ Muhadram şair Amr b. Şe’s b. Abîd b. Sa’lebe el-Esedî (ö. 20/640) bu anlamı şiirinde kullanmış ve şöyle demiştir: “*Yataklarımızın üzerinde ölmeyiz/Ey Leylâ! Aksine bizlerin derdi öldürmektir.*”⁸⁶ Yirminci beyitte “*Kılıçlarımız doğu ve batının her yerindedir/Onlarda zırhlı savaşçıların vuruşmasından arta kalan çentikler vardır*” geçen, savaşçılıklarını ve kahramanlıklarını ifade eden “*kılıçlarının çentiklerle dolu olması*” anlamını Hz. Peygamber’in şairi Abdullah b. Revâha (ö. 8/629) kullanmış, “*Kılıçlarımızda onlardan kalan çentikler var*”⁸⁷ demiştir.

Sonuç olarak; es-Semev’l b. Âdiyâ, Cahilî dönem Arap toplumu içinde yaşamış Yahudi bir şairdir. Yahudi olmasına rağmen içinde yaşamış olduğu Arap toplumunun dili ile şiirler nazmetmiştir. Ünlü Cahilî Arap şairi İmru’u’l-Kays’ın çağdaşı olup onu himayesine almış, kendisine bıraktığı emanetlerine ihanet etmeyerek vefakârlığı Araplar arasında darbı mesel haline dönüşmüştür. Sözü ve özü bir, iradeli, ahlâkî erdemlere dayanan kişiliği ile tüm insanlar katında takdir toplamıştır. Şiirinde, çağının toplumunda yüce insanlık değerleri olarak kabul edilen değerleri işlemiştir. “*Lâmiye Kasidesi*” Câhilî Arap toplumunun sahip olduğu erdemleri dile getiren en iyi kasidelerden biridir. Onun kasidesinde dile getirdiği anlam ve ifadeler kendisinden sonra gelen şairler tarafından kullanılmıştır.

¹ es-Semev’el b. Âdiyâ’nın vefaya dair Lâmiye fahriyesi üzerine Babanzâde Ahmed Nâim “Semev’el’in Bir Fahriyesi” başlığı altında *Servet-i Fünûn Dergisi*, 31 Ağustos 132

1314 tarih c. XVI, sayı 392, s. 23-27'de çalışma yapmıştır. Süleyman Tülücü "Muallakat Şairleri Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi 1", *Atatürk Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, sayı 23, Erzurum 2005'te bu çalışmaya değinmiştir. Ahmed Naim çalışmasında İmru'ül-Kays'ın babasını öldüren kabileye karşı intikam için giriştiği mücadelesini, es-Semev'el'e sığınışı, Bizans'a gidişi ve bu yolculuktan dönüşünü tüm detayları ile anlatmış (s. 23-26), bundan sonra vefa şiirini beyitler halinde zikrederek altına Osmanlıca Türkçesi ile tercümesini yapmıştır (s. 26-27).

² Benû Âmir b. Sa'sa'a b. Muaviye b. Bekr b. Hevâzin ve Benû Murre b. Selûl b. Sa'sa'a b. Muaviye Bekr b. Hevâzin. Bkz. İbn Hazm el-Endelûsî, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd, *Cemheretu Ensâbi'l-Arab*, Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrut, 2003, s. 271-272.

³ Bu beyti Babanzâde Ahmed Nâim şöyle tercüme etmiştir: "Biz en hayırlı kimselerin sulbünde mayadâr-ı ulviyet olduktan sonra vakti merhununda cibilletimizde meknuz olan kemâlâtı izhar etmek üzere en hayırlı validelerin rahminde perverişiyyâb (terbiye-lenip) ve necabet olduk." Bkz. Babanzâde Ahmed Nâim "Semev'el'in Bir Fahriyesi", *Servet-i Fünûn Dergisi*, 31 Ağustos 1314, c. XVI, sayı 392, s. 27.

⁴ Ebû Temmâm Habib b. Evs et-Tâî, *Dîvânu'l-Hamase*, www.al-mostafa.com, s. 28-30; el-Câhiz, Ebû Osman Amr b. Bahr, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, I-IV, thk. Abdusselâm Muhammed Harun, Mektebetu'l-Hancî, Kahire 1998, c. III, s. 185, c. IV, s. 68; Ebû Ali el-Kâlî, İsmail b. Kasım el-Bağdadî, *Kitâbu'l-Emâlî*, I-IV, Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrut, ts. c. I, s. 269-270; *Dîvânu'l-Murûe*, (Semev'el,Hâtemu't-Tay, Adıyy b. Zeyd) şrh. Yusuf Şükri Ferhat, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1992, s. 33-38; *Dîvânu's-Semev'el b. Âdiyâ*, şrh. Ömer Faruk et-Tabbâ', Dâru'l-Erkam b. Ebî'l-Erkam, Beyrut 1997, s. 54-57.

⁵ Bu isim divanlarda "Benû er-Reyyân" şeklinde, *el-Hamase*, *Kitâbu'l-Emâlî* ve *Tâcu'l-Arûs*'da "Benû Deyyân" olarak dikte edilmiştir. Benû ed-Deyyân: Yezîd b. Katan b. Ziyâd b. el-Hâris b. Mâlik b. Rebîa b. Ka'b b. el-Hârisî b. Ka'b'dır. ed-Deyyân bu oymağın atasıdır. Torunlarından birisi de Ebû Abdîrrahman b. Rebî' b. Ziyâd b. Enes b. ed-Deyyân el-Basrî'dir. Bkz. *Dîvânu'l-Hamase*, www.al-mostafa.com, s. 31, dipnot (3); İbn Hazm, *Cemheretu Ensâbi'l-Arab*, s. 416; ez-Zebîdî, Muhammed Murtaza el-Huseynî, *Tâcu'l-Arus*, thk. Ali Şîrî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1994, c. XVIII, s. 219.

⁶ İbn Sellâm el-Cumahî, *Tabakâtu's-Suârâ*, thk. Tâhâ Ahmed İbrahim, Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrut 1988, s. 106

⁷ Yakût el-Hamevî, Şihâbuddin Ebû Abdillâh, *Mu'cemu'l-Buldan*, thk. Ferîd Abdulaziz el-Cundî, I-VII, Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrut 1990, c. X, s. 26

⁸ *Dîvânu'l-Murûe*, s. 15-16.

⁹ el-İsfehânî, Ebû'l-Ferec, *Kitâbu'l-Eğânî*, I-XXIV, el-Hey'etu'l-Misriyyetu'l-'Amme li'l-Kitâb, 1993, c. XXII, s. 117.

¹⁰ Fuad Sezgin, *Târîhu't-Turâsi'l-Arabî*, trc. Mahmud Fehmi Hicazî, Câmîatu İmam Muhammed b. Suud, 1991 Suudi Arabistan, c. II, s. 245.

¹¹ Ebû Mansûr es-Se'âlebî, *el-Muntehal*, thk. Ahmed Ebû Ali, el-Matbaatu't-ticariyye, 1319/1901, İskenderiye, s. 326.

¹² İbn Dureyd, Ebû Bekr Muhammed b. Hasan, *el-İştikak*, nşr. Ferdinand Wustenfelf, Göttingen 1854, s. 259.

¹³ İbn Hazm, *Cemheretu Ensâbi'l-Arab*, s. 372; Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemu Kabâili'l-Arab*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1994, c. II, s. 554.

¹⁴ İbn Dureyd, *el-İştikak*, s. 259.

¹⁵ el-İsfehânî, *el-Eğânî*, c. XXII, s. 117. Ahmed Naim, adı geçen çalışmasında İmru'ül-Kays'ın es-Semev'el'in huzuruna girerken okuduğunu belirttiği üç beyitlik

şiiirinde geçen “Benû'l-Musâs”ın, es-Semev'el'in kabilesinin adı olduğunu belirtmiştir (s. 25 dipnot 2). *el-Egânî*'den aktarıldığı anlaşılan bu şiir, Benû Fizâre Kabilesinden Amr b. Câbir b. Mâzin tarafından söylenmiştir. Bu zat İmru'ül-Kays'la beraber es-Semev'el'in yanına gelmiş, onun şiiri sevdiğini söylemiştir; bunun üzerine İmru'ül-Kays, Amr'a “Öyleyse önce biz atışalım, sonra bu şiirleri huzurunda okuruz” demiş ve atışmışlardır. Amr b. Câbir b. Mâzin'in inşad ettiği şiirin ilk beytinin anlamı şöyledir: “Övünerek Benû'l-Musâs'ın yanına geldim *el-Eblak*'ta Semev'el'i ziyarete geldim.” Bkz. el-İsfehânî, *el-Egânî*, c. IX, s. 97.

¹⁶ el-İsfehânî, *el-Egânî*, c. XXII, s. 117.

¹⁷ el-İsfehânî, *el-Egânî*, c. III, s. 117.

¹⁸ Fuad Sezgin, *Târîhu't-Turâsî'l-Arabî*, c. II, s. 245.

¹⁹ Ahmed Nâim “Semev'el'in Bir Fahriyesi” *Servet-i Fünûn Dergisi*, 31 Ağustos 1314, c. XVI, sayı 392, s. 23.

²⁰ Cevâd Ali, *el-Mufassal fi Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*, I-X, Mecme'u'l-İlmî el-İrâkî, Bağdat 1993, c. VI, s. 580.

²¹ İbn Hazm, *Cemheretu Ensâbi'l-Arab*, s. 372.

²² Yakût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldan*, c. I, s. 98; Cevâd Ali, *el-Mufassal*, c. III, s. 377. el-Hamevî, adını, Şureyh b. es-Semev'el b. Âdiya el-Yehudî olarak zikretmiştir.

²³ Humâm, Gassânî emiri Hâris b. Ebî Şemir'dir. el-A'şa ve'l-A'şeyne'l-Ahareyn, Meymun b. Kays b. Cendel, *Kitabu Subhu'l-Munir fi Şi'ri Ebi'l-Basîr*, *Divanu Şi'ri Meymun b. Kays b. Cendel*, şrh. Ebû'l-Abbâs Sa'leb, Matbaa Adolf Helz Holsten, Beyane 1927, s. 126, dipnot (1-5)

²⁴ Meymun b. Kays b. Cendel, *Kitabu Subhu'l-Munir fi Şi'ri Ebi'l-Basîr*, *Divanu Şi'ri Meymun b. Kays b. Cendel*, s. 126- 127; el-İsfehânî, *el-Egânî*, c. XXII, s. 120. el-A'şânın divanında bu şiir yirmi bir beyittir.

²⁵ el-İsfehânî, *el-Egânî*, c. XXII, s. 120-121; Yakût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldan*, c. I, s. 98.

²⁶ el-İsfehânî, *el-Egânî*, c. III, s. 130.

²⁷ el-Esma'î, Ebû Saîd Abdülmelik b. Kureyb, *el-Esme'îyyât*, thk. Ömer Faruk et-Tabba', Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, Beyrut 1995, s. 69.

²⁸ el-İsfehânî, *el-Egânî*, c. XXII, s. 122, 124. Blachere de bu haberi aktarmıştır. Bkz. Regis Blachere, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, trc. İbrahim el-Keylânî, Dâru'l-Fikr, Dimaşk 1984, s.334.

²⁹ Fuad Sezgin, *Târîhu't-Turâsî'l-Arabî*, c. II, s. 248.

³⁰ el-İsfehânî, *el-Egânî*, c. III, s. 115, 117.

³¹ *Dîvânu'l-Murûe*, s. 9; *Dîvânu's-Semev'el b. Âdiyâ*, 35.

³² el-İsfehânî, *el-Egânî*, c. III, s. 117.

³³ Cevâd Ali, *el-Mufassal*, c. V, s. 451

³⁴ Şam ile Vadi'l-kura arasında kalan bir beldedir. Semev'el b. Âdiya'nın kalesinin şehre hâkim noktasında olması, büyük ihtimalle Yahudi nüfusunun çok olması sebebiyle burası “Teyma el-Yehudî” adıyla anılmıştır. Bkz. Yakut el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, c. II, s. 78.

³⁵ el-İsfehânî, *el-Egânî*, c. XXII, s. 117; es-Se'âlebî, *el-Muntehal*, s. 326; Yakût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldan*, c. X, s. 26;.

³⁶ İbn Sellâm el-Cumahî, *Tabakâtu'ş-Şuârâ*, s. 106; es-Se'âlebî, *el-Muntehal*, s. 326.

³⁷ el-A'şa, Meymun b. Kays b. Cendel, *Kitabu Subhu'l-Munir fi Şi'ri Ebi'l-Basîr*, *Divanu Şi'ri Meymun b. Kays b. Cendel*, s. 127.

³⁸ *Dîvânu'l-Murûe*, s. 15.

³⁹ Yakût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldan*, c. X, s. 26; el-Meydânî, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Muhammed, *Mecmu'u'l-Emsâl*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, I-IV, İsa el-Bâbî el-Halebî, 1978, c. I, s. 222; Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, c. VI, s. 578.

⁴⁰ el-İsfehânî, *el-Egânî*, c. XXII, s. 117.

⁴¹ İbn Sellâm, *Tabakâtu's-Suarâ*, s. 106; İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Muslim, *eş-Şi'ru ve's-Suarâ*, Dâru İhyâi'l-Ulûm, Beyrut, 1994, s. 60, 61; el-Esfehânî, *el-Egânî*, c. IX, s. 89- 93, 99; es-Se'âlebi, *el-Muntehal*, s. 326; el-Meydânî, *Mecmu'u'l-Emsâl*, c. III, s. 446; Ahmed Savran, "İmruülkays b. Hucr" *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, (DİA), c. XXII, s. 237.

⁴² İbn Sellâm, *Tabakâtu's-Suarâ*, s. 106; İbn Kuteybe, *eş-Şi'ru ve's-Suarâ*; s.61; el-İsfehânî, *el-Egânî*, c. XXII, s. 118-119; Babanzâde Ahmed Nâim "Semev'el'in Bir Fahriyesi" başlığı altında *Servet-i Fünûn Dergisi*, 31 Ağustos 1314 tarih c. XVI, sayı 392, s. 23-26.

⁴³ el-İsfehânî, *el-Egânî*, c. XXII, s. 119; *Dîvânu'l-Murûe*, s. 15-17.

⁴⁴ İbn Kuteybe, *eş-Şi'ru ve's-Suarâ*; s.63; es-Se'âlebi, *el-Muntehal*, s. 327; el-Meydânî, *Mecmu'u'l-Emsâl*, c. III, s. 446.

⁴⁵ el-Meydânî, *Mecmu'u'l-Emsâl*, c. III, s. 446.

⁴⁶ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, c. III, s. 378, VI, s. 579.

⁴⁷ Regis Blachere, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, s.334.

⁴⁸ İbn Sellâm, *Tabakâtu's-Suarâ*, s. 106-110.

⁴⁹ İbn Reşik, Ebû Ali el-Hasan, *el-'Umde fî Mehâsini's-Şi'ri ve Âdâbih*, thk. Muhammed Karkazan, I-II, Matbaatu'l-Kâtib, Dimaşk, 1994, c. II, s. 804; Halim Öznurhan, "Arap Şiirinde Fahr Teması", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*, Güz 2006, 149-160, s. 152.

⁵⁰ el-Cevherî İsmail b. Hammâd, *es-Sihâhu Tâcu'l-Lugâ ve Sihâhu'l-Arabiyye*, thk.: Abdulgafur Attâr, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1990, c. V, s. 2025; İbn Fâris, Ebû'l-Huseyn Ahmed, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luga*, I-VI, thk. Abdusselâm Muhammed Harûn, Dâru'l-Cil, Beyrut 1991, V, 226; Cevâd Ali, Cevâd Ali, *el-Mufasssal* c. V, s. 68.

⁵¹ el-Cevherî, *es-Sihah*, c. V, 2025; İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luga*, c. V, s. 226; İbn Manzûr, Muhammed b. Mukerrem b. Ali b. Ahmed b. Habka el-Ensârî, *Lisânu'l-Arab*, I-XV, Dâru Sâdir, Beyrut 1990, c. XII, s. 530.

⁵² *Dîvânu'l-Murûe*, s. 34, dipnot (1).

⁵³ Benû Âmir b. Sa'sa'a b. Muaviye b. Bekr b. Hevâzin b. Mansûr b. İkrime b. Hafsa b. Kays b. 'Aylân b. Mudar. Bkz. İbn Hazm, *Cemhertu Ensâbi'l-Arab*, s. 272.

⁵⁴ Benû Murre b. Selûl b. Sa'sa'a b. Muaviye b. Bekr b. Hevâzin b. Mansûr b. İkrime b. Hasfa b. Kays 'Aylân b. Mudar. Bkz. İbn Hazm, *Cemhertu Ensâbi'l-Arab*, s. 271.

⁵⁵ Babanzâde Ahmed Nâim "Semev'el'in Bir Fahriyesi", *Servet-i Fünûn Dergisi*, 31 Ağustos 1314 tarih c. XVI, sayı 392, s. 27.

⁵⁶ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, c. IV, s. 582.

⁵⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, c. III, s. 165; Abdurrahman Özdemir, *Lebid b. Rebîa el-Âmirî ve Divanı*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2007, s. 154, 244.

⁵⁸ *Dîvânu'n-Nâbîga ez-Zubyânî*, Matbaatu'l-Hilâl, Mısır 1911, s. 13.

⁵⁹ Ebû Temmâm, Habib b. Evs et-Tâî, *Dîvânu'l-Hamase*, s.31, dipnot (3), www.al-mostafa.com.

⁶⁰ *Dîvânu's-Semev'el b. Âdiyâ*, s. 54; <http://www.cultural.org.ae/>, *el-Mevsu'atu's-Şi'riyye*.

⁶¹ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, c. VI, s. 575.

⁶² İffet eş-Şarkavî, *Durûs ve Nusûs fî Kadâyâ'l-Edebi'l-Câhilî*, Dâru'n-Nehzati'l-Arabiyye, Beyrut, ts. s. 320.

- ⁶³ Bu hususla ilgili olarak bkz. Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, c. IV, s. 573-590.
- ⁶⁴ *Dîvânu Muhelhil b. Rebîa*, şrh. Talâl Harb, ed-Dâru'l-Âlemiyye, tz, rakamı geçen sayfalar.
- ⁶⁵ Şukrî Faysal, *Tatavvuri'l-Gazel beyne'l-Câhiliye ve'l-İslâm*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut 1982, s. 225; İffet eş-Şarkavî, *Durûs ve Nusûs fî Kadâyâ'l-Edebi'l-Câhilî*, s. 319.
- ⁶⁶ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, c. IV, s. 589.
- ⁶⁷ Kudâme b. Cafer, Ebû'l-Ferec, *Nakdu 'ş-Şi'r*, thk. Kemal Mustafa, Mektebetu'l-Hanci, Kahire 1978, s. 66. Akıl teması içinde derin anlayış, haya, beyan, siyaset, kapasiteli olma, delillerle ispat, ilim, cahillerin düşük davranışına hoşgörü; iffet teması içinde kanaat, aç gözlü olmama, elbise temizliği; secaat teması içinde himaye, savunma, intikamını alma, düşmana zarar verme, heybet, dengini öldürme, ıssız çöl ve yerlerde korkusuzca yürüme; adalet teması içinde hoşgörü, nimeti hediye etme, isteyene vermek, misafirlere ziyafet vermek. s. 67-68.
- ⁶⁸ Kudâme b. Cafer, *Nakdu 'ş-Şi'r*, s. 194.
- ⁶⁹ Kudâme b. Cafer, *Nakdu 'ş-Şi'r*, s. 195.
- ⁷⁰ Kudâme b. Cafer, *Nakdu 'ş-Şi'r*, s. 195.
- ⁷¹ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, c. VI, s. 576.
- ⁷² *Dîvânu'l-Murûe*, s. 39-45; *Dîvânu's-Semev'el b. Âdiyâ*, s. 69-74.
- ⁷³ Seyyid Ahmed el-Hâşimî, *Mizânu'z-Zeheb fî Sina'ati Şi'ri'l-Arab*, Matbaa Hicâzî, Kahire 1951, s. 114.
- ⁷⁴ Seyyid Ahmed el-Hâşimî, *Mizânu'z-Zeheb fî Sina'ati Şi'ri'l-Arab*, s. 10.
- ⁷⁵ Seyyid Ahmed el-Hâşimî, *Mizânu'z-Zeheb fî Sina'ati Şi'ri'l-Arab*, s. 14.
- ⁷⁶ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, c. VI, s. 569-570; R. Paret, "Semev'el b. Âdiyâ", *İslâm Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1980, c. X, s. 471-472.
- ⁷⁷ İbn Sellâm, *Tabakâtu 'ş-Şu'arâ*, s. 42, İbn Kuteybe, *eş-Şi'ru veş-Şu'arâ*, s. 31.
- ⁷⁸ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, c. VI, s. 569-570.
- ⁷⁹ İbn Akîl, Bahauddin Abdullah, *Şerhu İbn Akîl*, I-IV, Muessesetu's-sâdik, Tahran 1417, c. I, s. 214-215.
- ⁸⁰ Seyyid Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga fî'l-Me'ânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî'*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1984, s. 223 dipnot (1).
- ⁸¹ Seyyid Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, s. 386-387.
- ⁸² Mehmed Zihni, *el-Kavlu'l-Ceyyid fî Şerhi Ebyâti't-Telhis ve Şerhayhi ve Hâşiyeti's-Seyyid*, Şirketi Kütüphanesi, İstanbul, 1304.
- ⁸³ İbn Reşik, *el-'Umde*, c. I, s. 628; Seyyid Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, s. 365.
- ⁸⁴ *Dîvânu Ka'b b. Mâlik*, thk. Mecîd Tarad, Dâru Sâdır, Beyrut 1997, s. 62.
- ⁸⁵ el-Câhiz, Ebû Osman Amr b. Bahr, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, I-IV, thk. Hasan es-Sendûbî, c. II, s. 390; Mustafa Sâdik er-Râfi'î, *Târihu Âdâbi'l-Arab*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1974, c. II, s. 316.
- ⁸⁶ Ebû Ali el-Kâlî, *el-Emâlî*, c. I, s. 269.
- ⁸⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, thk: Mustafa es-Saka, İbrahim el-Ebyârî, Abdulfazîl Şelbî, el-Mektebetu'l-İlmiye, Beyrut, ts., c. III, s.163.